

Dyskusja wokół celu sprawozdawczości finansowej opartej na Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej

EDYTA ŁAZAROWICZ*

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza i ocena propozycji zmian odnośnie do celu sprawozdawczości finansowej opartej na Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) przedstawionych w komentarzach do projektu *Założeń koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej* (2015). Większość respondentów uważa, że w celu sprawozdawczości finansowej należy zwiększyć znaczenie dostarczania informacji o wypełnieniu funkcji powierniczej przez kierownictwo (*stewardship*). Ponadto proponują oni przedstawienie definicji *stewardship* w *Założeniach koncepcyjnych* oraz wskazanie konsekwencji zmiany celu sprawozdawczości finansowej dla przyszłego tworzenia standardów i dla sporządzania sprawozdań finansowych. Z analizy komentarzy i przeglądu literatury wynika, że cel sprawozdawczości finansowej powinien być zmieniony. Sprawą dyskusyjną pozostaje jednak, czy *stewardship* powinien być odrębnym celem. Niestety, jest za mało badań dotyczących relacji pomiędzy *stewardship* i użytecznością decyzyjną. Ich wyniki mogłyby wskazać twórcom standardów rachunkowości potencjalne kompromisy i konflikty między nimi.

Słowa kluczowe: cel sprawozdawczości finansowej, *stewardship*, założenia koncepcyjne, MSSF.

Abstract

Discussion about the objective of financial reporting based on International Financial Reporting Standards

The article analyses and assesses proposals for changes concerning the objective of financial reporting based on International Financial Reporting Standards (IFRS), presented in comments on the exposure draft of the *Conceptual Framework for Financial Reporting* (2015). The majority of respondents think that the objective of financial reporting should give more prominence to the importance of providing information about management's *stewardship*. Moreover, some respondents suggest introducing the definition of *stewardship* into the *Conceptual Framework* and presenting implications of shifts in the objective of financial reporting for the future standard setting and for preparing financial statements. Based on the analysis of comment letters and the review of accounting literature, the conclusion is that the objective of financial reporting should be changed. It is, however, disputable, if *stewardship* should be a separate object. There is too little research on the relation between the *stewardship* and decision-usefulness objectives. The findings of this research could show accounting standard-setters the potential trade-offs and conflicts between these objectives.

Keywords: objective of financial reporting, *stewardship*, conceptual framework, IFRS.

* Dr Edyta Łazarowicz, adiunkt, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Kolegium Zarządzania i Finansów, Instytut Rachunkowości, Edyta.Lazarowicz@sgh.waw.pl

Wprowadzenie

W zaktualizowanych przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (International Accounting Standards Board – IASB), we współpracy z amerykańską Radą Standardów Rachunkowości Finansowej (Financial Accounting Standards Board – FASB), *Założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej* (Założenia koncepcyjne, 2010) przyjęto, że cel sprawozdawczości finansowej ogólnego przeznaczenia jest fundamentem tych *Założeń*, z którego wypływają w logiczny sposób pozostałe aspekty. Cel sprawozdawczości finansowej determinuje zatem wszystkie zagadnienia *Założeń koncepcyjnych* i tworzone zgodnie z nimi standardy.

Cel sprawozdawczości finansowej ma podstawowy wpływ nie tylko na kształt *Założeń koncepcyjnych*, ale także na procesy harmonizacji i standaryzacji rachunkowości na świecie. Jak zauważa G. Whittington (2008b, s. 498), były członek IASB: „Nic nie może być ważniejsze dla międzynarodowej harmonizacji sprawozdań finansowych niż rozpoczęcie od powszechnie akceptowanego celu”.

Niestety, cel sprawozdawczości finansowej ustalony wspólnie przez IASB i FASB w 2010 r. nie jest powszechnie akceptowany. Wiele osób uważa (*Basis for Conclusions Exposure Draft ED/2015/3 Conceptual Framework for Financial Reporting*, 2015, par. BC1.9), że cel ten ignoruje potrzebę dostarczania informacji pomagających użytkownikom ocenić wypełnienie funkcji powierniczej przez kierownictwo (*to assess management's stewardship*). Zagadnienie celu sprawozdawczości finansowej jest więc tematem ożywionej dyskusji, której sprzyjają prace IASB nad dalszą aktualizacją *Założeń koncepcyjnych*.

Celem artykułu jest analiza i ocena propozycji zmian celu sprawozdawczości finansowej opartej na Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Artykuł został przygotowany na podstawie analizy projektu *Założeń koncepcyjnych* (Exposure Draft, 2015), wszystkich przesłanych do IASB komentarzy do tego projektu oraz przeglądu literatury przedmiotu.

Oryginalność artykułu polega na przedstawieniu poglądów na temat celu sprawozdawczości finansowej opartej na MSSF z dwóch punktów widzenia: praktyki rachunkowości i nauki rachunkowości.

1. Historia celu sprawozdawczości finansowej opartej na MSSF

W *Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych* wydanych przez Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (International Accounting Standards Committee – IASC) w 1989 r. cel sprawozdań finansowych został określony następująco (*Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007*, par. 12, 14):

- 1) „dostarczanie informacji o sytuacji finansowej, wynikach działalności oraz zmianach sytuacji finansowej jednostki, które będą użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych”;

2) ilustrowanie sposobu, „w jaki kierownictwo jednostki zarządza nią i ochrania majątek oraz odpowiedzialność kierownictwa za powierzone zasoby”.

W powyższym celu sprawozdań finansowych zostały uwypuklone dwie funkcje sprawozdań – użyteczność decyzyjna i kontrola powiernicza.

Warto dodać, że punktem odniesienia dla IASC przy tworzeniu *Założeń koncepcyjnych* były amerykańskie *Concept Statements*, w których cel sprawozdawczości finansowej był podobnie sformułowany, przy czym funkcja kontroli powierniczej nie była tak uwypuklona (por. *Statement of Financial Accounting Concepts No. 1*, 1978).

W *Założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej* wydanych w 2010 r. przez IASB, we współpracy z amerykańską FASB, za cel sprawozdawczości finansowej ogólnego przeznaczenia przyjęto „dostarczanie informacji finansowych na temat jednostki sprawozdawczej, które są użyteczne dla potencjalnych inwestorów, pożyczkodawców i innych wierzycieli przy podejmowaniu przez nich decyzji o dostarczaniu zasobów dla jednostki (*Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2011*, par. C2).

W przytoczonym powyżej celu sprawozdawczości finansowej jest uwypuklona użyteczność decyzyjna. Natomiast funkcja kontroli powierniczej została włączona do użyteczności decyzyjnej, o czym świadczą następujące stwierdzenia: „(...) obecni lub potencjalni inwestorzy, pożyczkodawcy i inni wierzyciele potrzebują informacji pomocnych w ocenie perspektyw przyszłych wpływów środków pieniężnych netto do jednostki. Aby móc ocenić [te – przyp. E.Ł.] perspektywy (...) potrzebują [oni – przyp. E.Ł.] informacji o zasobach jednostki, roszczeniach wobec niej oraz na ile skutecznie i efektywnie kierownictwo i organ zarządzający jednostki wywiązał się z obowiązków związanych z wykorzystaniem tych zasobów” (*Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2011*, par. C3–C4).

Jak zauważa G. Whittington (2008b, s. 498–499), w *Założeniach koncepcyjnych* z 1989 r. funkcja *stewardship* była odrębnym celem sprawozdań finansowych, natomiast w *Założeniach koncepcyjnych* z 2010 r. w celu sprawozdawczości finansowej akcent został przesunięty na użyteczność decyzyjną.

W związku z licznymi zarzutami odnośnie do obecnego celu sprawozdawczości finansowej, IASB w ramach dalszej aktualizacji *Założeń koncepcyjnych* zdecydowała o zwiększeniu znaczenia *stewardship*. Jednakże nie zaproponowała przyjęcia *stewardship* jako odrębnego – obok użyteczności decyzyjnej – celu sprawozdawczości finansowej (por. *Exposure Draft*, 2015, par. 1.2–1.23).

Do opublikowanego w 2015 r. projektu *Założeń koncepcyjnych* (*Exposure Draft*, 2015) IASB otrzymała prawie 250 komentarzy (według stanu na 25 stycznia 2016 r.¹). Większość z nich (prawie 70%) zawiera uwagi odnoszące się do celu sprawozdawczości finansowej² (tabela 1).

¹ Termin nadsyłania komentarzy do tego projektu upłynął w listopadzie 2015 r., ale komentarze nadesłane po tej dacie były nadal przyjmowane.

² W projekcie *Założeń koncepcyjnych* pytanie dotyczące celu sprawozdawczości finansowej brzmiało: „Czy popierasz propozycję zwiększenia w celu sprawozdawczości finansowej znaczenia dostarczania informacji potrzebnych do oceny wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo. Dlaczego lub dlaczego nie?” (*Exposure Draft*, 2015, s. 10).

Tabela 1. Komentarze do projektu *Założeń koncepcyjnych* (2015)

Wyszczególnienie	Liczba komentarzy (odsetek)
Komentarze zawierające ocenę celu sprawozdawczości finansowej w tym:	161 (69%)
a) popierające zwiększenie znaczenia <i>stewardship</i> w celu sprawozdawczości finansowej	139 (86%)
b) przeciwstawiające się zwiększeniu znaczenia <i>stewardship</i> w celu sprawozdawczości finansowej	12 (8%)
c) brak jednoznacznej opinii	10 (6%)
Komentarze niezawierające oceny celu sprawozdawczości finansowej	73 (31%)
Razem	234 (100%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie komentarzy do projektu *Założeń koncepcyjnych* (Exposure Draft, 2015) nadesłanych do IASB (<http://www.ifrs.org> – dostęp 25.01.2015).

Z analizy treści komentarzy dotyczących oceny celu sprawozdawczości finansowej wynika, że:

- 1) najczęściej respondenci popierają propozycję zwiększenia znaczenia dostarczania informacji do oceny wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo i przedstawiają różne argumenty na poparcie swojego stanowiska;
- 2) część respondentów proponuje, aby dostarczanie informacji dotyczących wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo przyjąć jako odrębny cel sprawozdawczości finansowej;
- 3) liczni respondenci proponują wprowadzić definicję *stewardship* przy opisie celu sprawozdawczości finansowej;
- 4) niektórzy respondenci proponują wskazać konsekwencje ewentualnej zmiany celu sprawozdawczości finansowej dla przyszłego tworzenia standardów rachunkowości oraz dla sporządzających sprawozdania finansowe.

2. Interpretacja pojęcia *stewardship*

Liczna grupa respondentów oceniających projekt *Założeń koncepcyjnych* (Exposure Draft, 2015) zwraca uwagę na brak definicji *stewardship*, konieczność jej wprowadzenia oraz podkreśla, że interpretacja tego pojęcia na świecie nie jest jednolita (np. China Accounting Standards Committee, 2015, s. 3; Deloitte, 2015, s. 4; ESMA, 2015, s. 4; FEI, 2015, s. 2).

W literaturze wskazuje się na różne definicje *stewardship* (na przykład O'Connell, 2007, s. 218; Zeff, 2013, s. 264). S. Zeff (2013, s. 264) wymienia następujące interpretacje tego pojęcia:

- 1) uczciwość kierownictwa w gospodarowaniu zasobami jednostki,
- 2) skuteczność kierownictwa w wykorzystywaniu zasobów jednostki,

3) dostarczanie inwestorom odpowiedniego zwrotu z wykorzystywanych zasobów przez kierownictwo.

Znaczenie pojęcia *stewardship* stopniowo ewoluowało od pierwszej z tych definicji ku ostatniej, tj. od bycia jedynie ochroną do bycia wskaźnikiem skuteczności kierownictwa w generowaniu zwrotów dla akcjonariuszy³ (Zeff, 2013, s. 264, 313).

Zdaniem V. O'Connella (2007, s. 218) „współczesna koncepcja *stewardship* jest synonimem pojęcia odpowiedzialności (*accountability*) przed wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi stronami w celach ujawnienia i oceny przeszłych działań zarówno jednostki, jak i jej kierownictwa i w pewnym zakresie w celu wpłynięcia na przyszłe działania”.

3. Zwiększenie znaczenia *stewardship* w celu sprawozdawczości finansowej

Większość respondentów (86%) oceniających propozycje zmian celu sprawozdawczości finansowej jest zdania, że należy zwiększyć znaczenie dostarczania informacji do oceny wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo (Exposure Draft, 2015). Poniżej przedstawiono ważne i najczęściej przytaczane przez nich argumenty.

Część respondentów uważa, że jednym z podstawowych celów sprawozdawczości finansowej jest dostarczanie informacji pomagających użytkownikom ocenić wypełnienie funkcji powierniczej przez kierownictwa nad zasobami i dlatego ten cel zasługuje na większe uznanie w *Założeniach koncepcyjnych* (np. ANC, 2015, s. 7; EFAA, 2015, s. 2). Dostarczanie takich informacji jest użyteczne dla inwestorów, pożyczkodawców i innych wierzycieli, gdyż chcą oni wiedzieć, jak powierzone zasoby są wykorzystywane przez kierownictwo jednostki (na przykład BDO, 2015, s. 4; IIRC, 2015, s. 1).

Koncepcja *stewardship* jest spójna z uznawaniem sprawozdawczości finansowej jako kluczowego elementu komunikacji między kierownictwem jednostki a zewnętrznymi użytkownikami. Jednakże należy dodać, że obok sprawozdawczości finansowej są też inne źródła informacji dotyczące wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo (ACTEO i in., 2015, s. 3; Credit Agricole, 2015, s. 3).

Dostarczanie informacji w zakresie wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo jest ważnym celem, który zarówno kierownictwo, jak i sporządzający sprawozdania finansowe powinni uwzględniać przy dokonywaniu szacunków i ocen. Cel ten powinien zajmować znaczące miejsce w *Założeniach koncepcyjnych*, gdyż sprzyja długofalowym sukcesom spółek i przynosi korzyści zarówno spółkom, inwestorom, jak i gospodarce jako całości (ICGN, 2015, s. 3).

Bez ujęcia w celu sprawozdawczości finansowej dostarczania informacji o wypełnieniu funkcji powierniczej przez kierownictwo może ona zacząć skupiać się nadmiernie

³ Na przykład w Europie kontynentalnej *stewardship* oznacza, że kierownictwo jednostki jest zobowiązane do sporządzania okresowych raportów dla akcjonariuszy, aby ich zapewnić, że „zarządzało uczciwie i skutecznie sprawami korporacyjnymi, zachowując i – jeśli możliwe – zwiększając powierzone im fundusze przez akcjonariuszy” (Flower, 2004, s. 12–13, za: Zeff, 2013, s. 310).

na prognozowaniu i szacowaniu przyszłych przepływów pieniężnych (California Public Employees' Retirement System, 2015, s. 2).

Przedstawione powyżej argumenty respondentów za zwiększeniem znaczenia *stewardship* w celu sprawozdawczości finansowej znajdują potwierdzenie zarówno w obecnej praktyce rachunkowości, jak i jej historii.

MSSF są globalnym standardami rachunkowości stosowanymi przez coraz większą liczbę podmiotów na świecie. W wielu krajach dostarczanie informacji do oceny wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo jest ważnym celem sprawozdawczości finansowej i w *Założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej* opartej na MSSF powinno zostać to uwzględnione.

Jak stwierdzą G. Whittington i D. Tweedie, „[*stewardship* – przyp. E.Ł.] jest w centrum procesu sprawozdawczości finansowej w wielu jurysdykcjach, gdzie sprawozdania finansowe są prezentowane akcjonariuszom na rocznym walnym zgromadzeniu, które zatwierdza sprawozdania finansowe, wybiera dyrektorów, zatwierdza dywidendy i załatwia inne ważne sprawy. Sprawozdania finansowe dostarczają danych do tych decyzji” (Pelger, 2015, s. 10).

Na przykład w nowozelandzkich ramach konceptualnych (1993) zostało przyjęte, że sprawozdawczość finansowa ma spełniać podwójną rolę: rozliczania z rezultatów działalności (*accountability role*) i informowania (*informative role*). Względna waga tych ról może się różnić w zależności od użytkowników i różnych sektorów (Nowak, 2010, s. 195).

Podobnie w brytyjskich *Założeniach koncepcyjnych* został sformułowany cel sprawozdań finansowych, a mianowicie (Statement of Principles for Financial Reporting, 1999, rozdz. 1): „dostarczanie informacji o wyniku działalności i sytuacji finansowej jednostki raportującej, które są użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy ocenie wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo jednostki i przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych”.

W obu tych krajach reprezentujących model anglosaski rachunkowości w celu sprawozdawczości finansowej (sprawozdań finansowych) uwypuklone są dwie funkcje sprawozdawczości finansowej: funkcja kontroli powierniczej i funkcja informacyjna (użyteczności decyzyjnej).

Jeśli chodzi o Europę kontynentalną, to można wyróżnić następujące funkcje sprawozdań finansowych, które historycznie były i są nadal realizowane (Flower, 2004, rozdz. 2, za: Zeff, 2013, s. 309):

- 1) „zachowanie kapitału – regulacja dywidend,
- 2) monitorowanie kierownictwa – *stewardship*,
- 3) informacje dla inwestorów,
- 4) informacje dla państwa,
- 5) informacje dla pracowników,
- 6) informacje dla ogółu społeczeństwa,
- 7) obliczenie podatku”.

Wymienione powyżej funkcje nie dotyczą w równym stopniu każdego kraju, a także ich znaczenie zmieniało się w każdym z nich. Dostarczanie informacji dla inwestorów

nie było historycznie główną funkcją sprawozdań finansowych w kontynentalnej Europie (Flower, 2004, rozdz. 2, za: Zeff, 2013, s. 309–310). Ważne miejsce w Europie zajmuje natomiast funkcja kontroli powierniczej⁴. W Europie, w przeciwieństwie do Stanów Zjednoczonych, nie ma tak płynnych rynków kapitałowych, stąd dyscyplinowanie kierownictwa bardziej opiera się na kontroli bezpośredniej niż na sankcjach pochodzących z rynku (takich jak w Stanach Zjednoczonych, na przykład groźba przejęcia, nagrody w postaci opcji na akcje i inne związane z rynkiem płatności) (Whittington, 2008b, s. 499). W niektórych krajach europejskich różne rozwiązania w zakresie prawa spółek i *corporate governance* doprowadziły do tego, że koncepcja *stewardship* wykracza poza krąg akcjonariuszy i obejmuje organy podatkowe, pracowników⁵ i inne osoby (Whittington, 2008b, s. 500).

Istnienie różnych celów sprawozdań finansowych jest także uwypuklone w dyrektywie Unii Europejskiej harmonizującej przepisy w zakresie sprawozdawczości finansowej (dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek)⁶.

Należy pamiętać, że aktualizacja dwóch rozdziałów *Założeń koncepcyjnych* w 2010 r., dotyczących celu sprawozdawczości finansowej i cech jakościowych informacji finansowych, to był wspólny projekt IASB i FASB. Zmiana celu sprawozdawczości finansowej i uwypuklenie w nim użyteczności decyzyjnej informacji finansowych wynikały z silnego wpływu FASB na wprowadzane zmiany. Ówczesny członek IASB, G. Whittington stwierdza (Pelger, 2015, s. 9): „Projekt założeń koncepcyjnych był zdominowany przez personel FASB, był on napisany w Ameryce. Była to kopia czy rozwinięcie istniejących amerykańskich założeń koncepcyjnych. Oni [członkowie personelu – przyp. E.Ł.] nie zajmowali oczywiście umyślnie stanowiska, lecz próbowali być pomocni i wykonywać dobrze pracę. Niemniej jednak byli oni oczywiście szkoleni jako osoby FASB, myśleli jak osoby FASB, więc była tendencja do adoptowania wielu poglądów FASB”.

Warto zwrócić uwagę, że większość komentarzy (ponad 82%) do opublikowanego przez IASB i FASB w 2006 r. dokumentu dyskusyjnego dotyczącego *Założeń koncepcyjnych* zawierała dezaprobatę wobec włączenia *stewardship* do użyteczności decyzyjnej

⁴ Usunięcie *stewardship* z celu sprawozdawczości finansowej w projekcie *Założeń koncepcyjnych* opracowywanych wspólnie przez IASB i FASB nie było problemem dla FASB, ponieważ *stewardship* nie był decydującym elementem amerykańskich *Założeń koncepcyjnych*. Najsilniejsze poparcie dla *stewardship* pochodziło z Europy (Whittington, 2008b, s. 499).

⁵ W Holandii pracownikom została przyznana oficjalna funkcja w *corporate governance* i są reprezentowani w radach nadzorczych (Whittington, 2008b, s. 499).

⁶ „Roczne sprawozdania finansowe mają różne cele i nie tylko dostarczają informacji dla inwestorów na rynkach kapitałowych, ale także umożliwiają wgląd w dokonane transakcje i zwiększają ład korporacyjny. W ramach unijnych przepisów dotyczących rachunkowości należy osiągnąć odpowiednią równowagę między interesami adresatów sprawozdań finansowych a interesami jednostek w taki sposób, by nadmiernie nie obciążać jednostek wymogami sprawozdawczymi” (dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, preambula, pkt 4).

informacji ze sprawozdawczości finansowej. Przeważająca większość respondentów opowiadała się za *stewardship* jako odrębnym celem sprawozdawczości finansowej (Pelger, 2015, s. 11). Podobnie w komentarzach do projektu *Założeń koncepcyjnych* z 2008 r. przygotowanego przez IASB i FASB wiele osób podkreślało konieczność większego uwypuklenia *stewardship* w celu sprawozdawczości finansowej (Pelger, 2015, s. 15).

Mimo tak zdecydowanego stanowiska respondentów w kwestii *stewardship*, przeżyło podejście FASB w określeniu celu sprawozdawczości finansowej.

Zdaniem C. Pelgera (2015, s. 17) dwa dyscyplinujące czynniki odegrały zasadniczą rolę w akceptacji ostatecznej wersji *Założeń koncepcyjnych* przez członków IASB, którzy byli przychylni *stewardship*: potrzeba utrzymania wizerunku jedności Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB) oraz fakt, że był to wspólny projekt z FASB.

Potrzebę utrzymania wizerunku jedności Rady i jej wpływu na przyjęcie celu sprawozdawczości finansowej dobrze odzwierciedla wypowiedź członka IASB, P. Danjou: „Jako członek IASB, nie oponujesz przeciw pojedynczym słowom czy paragrafom. Aprobujesz lub nie cały dokument. Byłem usatysfakcjonowany opracowaniem ostatecznej wersji, która jest kompromisem pomiędzy tymi, którzy chcieli *stewardship* i tymi, którzy nie chcieli. Nawet jeśli nie jestem w pełni usatysfakcjonowany opisem roli *stewardship*, jaki jest w tej wersji, cały dokument jest lepszy od poprzednich *Założeń koncepcyjnych*” (Pelger, 2015, s. 17).

Z kolei członkowie FASB (z wyjątkiem D. Younga) byli wyraźnie przekonani co do użyteczności decyzyjnej jako celu sprawozdawczości finansowej i nie widzieli potrzeby uzupełniania go o funkcję *stewardship*. W świetle nierozstrzygniętej decyzji amerykańskiej Komisji Papierów Wartościowych i Giełd (US Securities and Exchange Commission – SEC), czy przyjąć możliwość stosowania MSSF przez amerykańskie spółki oraz faktu, że był to jeden z dziesięciu wspólnych projektów, członkowie IASB znaleźli się pod presją, żeby raczej iść w kierunku konwergencji między MSSF i US GAAP niż jej szkodzić i nie kontynuować otwartej konfrontacji z FASB w zakresie celu sprawozdawczości finansowej (Pelger, 2015, s. 17). Jak stwierdził ówczesny przewodniczący IASB, D. Tweedie: „Nie można mieć globalnych standardów bez Amerykanów” (Pelger, 2015, s. 17).

Warto dodać, że funkcja użyteczności decyzyjnej sprawozdawczości finansowej wymaga wysoce regulowanego środowiska. Amerykańskie założenia koncepcyjne są dostosowane do instytucjonalnych cech amerykańskich rynków finansowych, które są wysoko rozwinięte i regulowane. MSSF są natomiast adoptowane w krajach o zróżnicowanych uwarunkowaniach instytucjonalnych (van Mourik, 2015, s. 4–5).

Obecne prace nad aktualizacją *Założeń koncepcyjnych* nie są już wspólnym projektem IASB i FASB, stąd istnieją większe możliwości uwzględnienia regulacji i tradycji w zakresie sprawozdawczości finansowej krajów z różnych stron świata. Należy jednak dodać, że amerykańskie podejście w tym zakresie nadal ma pewne znaczenie, gdyż zagraniczne spółki poszukujące kapitału na rynkach finansowych w Stanach Zjednoczonych mogą sporządzać sprawozdania finansowe według MSSF. Wprowadzanie istotnie odmiennych rozwiązań w MSSF (wynikających ze zmienionych *Założeń koncepcyjnych*)

w porównaniu do US GAAP mogłoby spowodować wprowadzenie przez SEC obowiązku stosowania amerykańskich standardów rachunkowości przez zagraniczne spółki.

Za zwiększeniem znaczenia dostarczania informacji dotyczących wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo w celu sprawozdawczości finansowej przemawia także „silna tradycja w historii rachunkowości (...), że celem rachunkowości jest informowanie o wypełnieniu funkcji powierniczej przez kierownictwo” (Skinner, Milburn, 2001, s. 586, za: Zeff, 2013, s. 264).

Historia rachunkowości jest ściśle związana z *accountability/stewardship* (Pelger, 2015, s. 3; O’Connell, 2007, s. 215). Od początku jej historii rejestracja zdarzeń⁷, księgowość podwójna były stosowane po to, aby umożliwić powierzenie innym osobom zasobów i kontrolowanie ich wykorzystywania (Pelger, 2015, s. 3). Pojawienie się spółek, a następnie włączanie w ich zarządzanie osób, które niekoniecznie były współwłaścicielami, sprawiły, że funkcja *stewardship* zaczęła nabierać dużego znaczenia. Dostarczanie informacji finansowych umożliwiających kontrolę i ocenę kierownictwa w zakresie wypełnienia przez nich obowiązków związanych z wykorzystaniem powierzonych im zasobów stało się i jest nadal ważnym zadaniem rachunkowości.

4. *Stewardship* jako odrębny cel sprawozdawczości finansowej

Istotną propozycją respondentów oceniających projekt *Założeń koncepcyjnych* (Exposure Draft, 2015) jest przyjęcie dostarczania informacji dotyczących wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo jako odrębnego celu sprawozdawczości finansowej. Częstym argumentem za taką zmianą jest stwierdzenie, że dostarczanie tego rodzaju informacji jest fundamentalnym celem bądź jednym z głównych celów sprawozdawczości finansowej i stąd powinno to być odpowiednio odzwierciedlone w *Założeniach koncepcyjnych* (na przykład ANC, 2015, s. 7; Crowe Horwath, 2015, s. 2).

Inni respondenci wskazują, że dostarczanie użytecznych informacji do oceny wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo jest tak samo ważne, jak do podejmowania decyzji o dostarczaniu zasobów dla jednostki (oceny przyszłych wpływów środków pieniężnych netto do jednostki) (na przykład EFRAG, 2015, s. 4; van Mourik, 2015, s. 5; FRC, 2015, s. 6).

Niektórzy respondenci stwierdzają, że rola sprawozdawczości finansowej w kontekście oceny wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo jest ważniejsza w porównaniu z użytecznością informacji do podejmowania decyzji o dostarczaniu zasobów, gdyż jest mniej alternatywnych źródeł informacji dostępnych użytkownikom sprawozdań finansowych do oceny powiernictwa kierownictwa (ICAS, 2015, s. 3).

⁷ Na przykład w Grecji zachowała się grupa państwowych i świątynnych rachunków wyrytych w kamieniu z czasów starożytnych. Jedne z zachowanych stel były wystawiane na ateńskim Akropolu i każdy mógł je przeczytać. Publiczna prezentacja prowadzonych rachunków służyła do kontroli poszczególnych skarbników (państwowych czy świątynnych), którzy musieli rozliczyć się ze wszystkiego, co przechodziło przez ich ręce (szerzej: Łazarowicz, 2011, s. 31–32).

W jednym z komentarzy pojawia się z kolei opinia, że inwestorzy opierają swoje decyzje dotyczące kupna, utrzymania lub sprzedaży akcji na różnych źródłach informacji, których większość znajduje się poza roczną sprawozdawczością. Sprawozdania finansowe są przede wszystkim dokumentem potwierdzającym dla rynku i są cenione przez inwestorów tak długo, jak długo prezentują *stewardship* (The Investment Association, 2015, s. 4).

Z przytoczonych powyżej komentarzy wynika, że należy przyjąć *stewardship* jako odrębny cel sprawozdawczości finansowej, gdyż dostarczanie informacji pomocnych w ocenie wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo jest fundamentalnym czy też jednym z głównych celów sprawozdawczości finansowej. Jest to ważne z punktu widzenia inwestorów długoterminowych. Ponadto funkcja *stewardship* jest ważniejsza niż użyteczność decyzyjna w celu sprawozdawczości finansowej, ponieważ jest mniej alternatywnych źródeł informacji w zakresie *stewardship*.

Przedstawione przez autorkę w poprzednim punkcie artykułu argumenty za zwiększeniem znaczenia *stewardship* w celu sprawozdawczości finansowej są również adekwatne do uznania tej funkcji jako odrębnego celu sprawozdawczości finansowej. Po pierwsze, w wielu krajach na świecie *stewardship* jest głównym czy też jednym z głównych celów sprawozdawczości finansowej. Po drugie, obecny cel sprawozdawczości finansowej wynika z silnego wpływu regulacji FASB. Natomiast *Założenia koncepcyjne* opracowywane przez IASB powinny uwzględniać regulacje i tradycje w zakresie sprawozdawczości finansowej różnych krajów, w których są stosowane MSSF.

Na korzyść zwolenników zmiany celu sprawozdawczości finansowej przemawiają także wyniki przeprowadzonego przez Cascino i współpracowników (2014, s. 185–186) obszernego przeglądu literatury akademickiej dotyczącej kwestii wykorzystywania informacji ze sprawozdawczości finansowej przez dostawców kapitału dla dużych publicznych spółek w Europie. Wynika z niego, że nie ma wyraźnej prototypowej grupy użytkowników, na której twórcy standardów mogliby się skupić, tworząc te standardy. Ponadto dostawcy kapitałów wykorzystują informacje z rachunkowości do różnych celów, co stawia pod znakiem zapytania istnienie sprawozdawczości finansowej „ogólnego przeznaczenia”. Informacje z rachunkowości są wykorzystywane w połączeniu z innymi źródłami, stąd nie jest oczywiste, że rachunkowość finansowa powinna dążyć do prezentacji holistycznego „wiernego i rzetelnego” obrazu jednostki. Raczej powinna wykorzystywać swoje konkurencyjne atuty: sprawdzalność, obiektywność, regularność i standaryzację (Cascino i in., 2014, s. 185–186). Należy dodać, że jeśli te wyniki zostałyby potwierdzone w innych krajach (poza Europą), stosujących MSSF, to należałoby również zrewidować cechy jakościowe informacji finansowych, a w ślad za tym metody wyceny aktywów i pasywów.

Istotny argument na rzecz zmiany celu sprawozdawczości finansowej, a właściwie prymatu *stewardship* nad użytecznością decyzyjną przytacza też G. Whittington (2008a), który twierdzi, że na relatywnie niedoskonałych i niekompletnych rynkach sprawozdawczość finansowa musi bardziej umożliwiać inwestorom pełnienie funkcji nadzorującej (*monitoring role*) niż spełniać potrzeby w zakresie decyzji odnośnie do alokacji zasobów przez pasywnych inwestorów czy spekulantów (van Mourik, 2015, s. 4).

5. Konsekwencje zmian celu sprawozdawczości finansowej

Część respondentów w komentarzach do projektu *Założeń koncepcyjnych* (Exposure Draft, 2015) zadaje pytanie, jakie będą konsekwencje ewentualnego wzrostu znaczenia w celu sprawozdawczości finansowej dostarczania informacji dotyczących wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo dla przyszłego tworzenia standardów i wskazuje, że warto byłoby przedstawić wynikające z tego implikacje (na przykład EFRAG, 2015, s. 4; ESMA, 2015, s. 4). Stawiane jest także pytanie, jak ewentualnie zmieniony cel sprawozdawczości finansowej należy interpretować w praktyce – jak ten cel powinni realizować sporządzający sprawozdania finansowe (na przykład Deloitte, 2015, s. 3; ESMA, 2015, s. 4).

Niektórzy respondenci wskazują, że próba realizacji dwóch celów sprawozdawczości finansowej (dostarczanie użytecznych informacji na potrzeby decyzji inwestycyjnych i dostarczanie informacji o wypełnieniu funkcji powierniczej przez kierownictwo) może prowadzić do konfliktów, na przykład w zakresie wyboru metody wyceny. Dlatego wskazane jest, aby ten problem był także wyjaśniony w *Założeniach koncepcyjnych* (np. China Accounting Standards Committee, 2015, s. 3).

Jak wynika z przytoczonych powyżej komentarzy, wprowadzenie zmian w celu sprawozdawczości finansowej powinno skutkować określonymi konsekwencjami. W związku z tym IASB powinna wskazać, jaki wpływ będą miały te zmiany na przyszłe MSSF i na sporządzane na ich podstawie sprawozdania finansowe oraz jakie mogą wystąpić możliwe konflikty przy realizacji zmienionego celu sprawozdawczości finansowej i w związku z tym określić sposoby ich rozwiązania.

Z literatury dotyczącej badań ilościowych w rachunkowości wynika zróżnicowany obraz relacji pomiędzy *stewardship* i użytecznością decyzyjną, co pozostawia wątpliwości, czy te dwa cele zwykle prowadzą do wspólnych określonych zasad rachunkowości (Pelger, 2015, s. 3). Potwierdzeniem tego są rozwiązania przyjęte w *Założeniach koncepcyjnych*. Na przykład usunięcie zasady ostrożnej wyceny z *Założeń koncepcyjnych* oraz zastąpienie cechy wiarygodności cechą wiernej prezentacji jest przykładem dominacji użyteczności decyzyjnej nad funkcją *stewardship* przy opracowywaniu przez IASB i FASB tej części *Założeń* (Whittington, 2008b, s. 500).

Kolejny przykład konfliktu pomiędzy tym dwoma celami to metody wyceny aktywów i pasywów. Dyskusje wokół wartości godziwej często obracają się wokół kompromisu pomiędzy przydatnością a wiarygodnością i niektórzy uważają za uzasadnione stosowanie kosztu historycznego do przeszłych transakcji, zgodnego ze *stewardship*⁸ (Whittington, 2008, s. 501).

⁸ Taki pogląd jest prezentowany w literaturze, na przykład Ijiri (1975, za: van Mourik, 2015, s. 4) podkreślał, że w celu realizacji funkcji *stewardship* przez sprawozdawczość finansową informacje w raportach muszą być tak wiarygodne (*hard*) i bezsporne, jak to tylko możliwe.

W literaturze z rachunkowości zajmującej się teorią agencji często były i są nadal podkreślane możliwe trudności w jednoczesnym dążeniu ku *stewardship* i użyteczności decyzyjnej (na przykład Gjesdal, 1981; Lambert, 2001; Wagenhofer, 2009, za: Kuhner, Pelger, 2015, s. 379–380). Znaczące badanie F. Gjesdala (1981, za: Kuhner i Pelger, 2015, s. 380) pokazało, że system rachunkowości optymalny dla celów użyteczności decyzyjnej niekoniecznie jest optymalny dla celów *stewardship*. Jednakże ostatnie badania empiryczne ukazują znaczącą pozytywną korelację pomiędzy tymi dwoma celami (Bushman i in., 2006; Banker i in., 2009, za: Kuhner, Pelger, 2015, s. 380). O pozytywnej korelacji pomiędzy tymi dwoma celami świadczy także przeprowadzone badanie przez C. Kuhnera i C. Pelgera (2015, s. 405)⁹.

Niektórzy autorzy (na przykład Zimmerman, 2001; Holthausen, Watts, 2001; Demski i in., 2002, za: O'Connell, 2007, s. 219) krytykują naukowców, że za mało uwagi poświęcają różnicom pomiędzy celami rachunkowości: *control/stewardship* i użytecznością decyzyjną. W szczególności krytykują oni przecenianie znaczenia użyteczności decyzyjnej i niedoceniać znaczenia funkcji *stewardship*. Mała liczba badań empirycznych dotyczących relacji pomiędzy tymi dwoma celami sprawia, że twórcy standardów rachunkowości i inni zainteresowani otrzymują niewiele praktycznych wskazówek od akademickiej społeczności o potencjalnych kompromisach pomiędzy *stewardship* i użytecznością decyzyjną (O'Connell, 2007, s. 220).

6. Argumenty przeciw zmianom celu sprawozdawczości finansowej

Wśród respondentów oceniających propozycje zmian dotyczących celu sprawozdawczości finansowej (Exposure Draft, 2015) jest bardzo mało głosów (8%) przeciwnych zwiększaniu znaczenia dostarczania informacji dotyczących wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo jednostki. Poniżej zostaną przedstawione niektóre z tych opinii.

Wypełnienie funkcji powierniczej przez kierownictwo nad zasobami jednostki odnosi się do przeszłych zdarzeń, podczas gdy ocena wpływów pieniężnych do jednostki dotyczy kwoty, terminu i niepewności tych wpływów w przyszłości. Tym samym podwójny cel sprawozdawczości finansowej byłby bardzo trudny do realizacji (Volkswagen, 2015, s. 2).

Stewardship został inaczej opisany w projekcie *Założeń koncepcyjnych* niż jest to powszechnie czynione w literaturze z rachunkowości. To może wpłynąć niekorzystnie na zrozumienie samych *Założeń koncepcyjnych*. Ponadto pozostaje niejasne, jak zostałyby rozwiązane potencjalne konflikty pomiędzy dwoma celami sprawozdawczości finansowej przy rozwoju wytycznych dla sprawozdań finansowych sporządzanych na podstawie MSSF. Nadanie większego znaczenia informacjom potrzebnym do oceny

⁹ C. Kuhner i C. Pelger (2015) stworzyli analityczny model, w którym, opierając się na cechach jakościowych informacji finansowych (przydatność, niezawieranie błędów i neutralność), analizowali relacje pomiędzy użytecznością decyzyjną a *stewardship* jako celami sprawozdawczości finansowej.

wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo sugeruje przesunięcie akcentu wśród głównych użytkowników sprawozdań finansowych na właścicieli jednostki, a nie tak jak obecnie wszystkich dostawców kapitału (Accounting Standards Committee of Germany, 2015, s. 4).

Sprawozdania finansowe nie są odpowiednim miejscem dla informacji potrzebnych do analizy i oceny wypełnienia funkcji powierniczej przez kierownictwo. Nie zawierają one informacji o strategiach i planach kierownictwa; ponadto większość z nich będzie miała charakter bardziej jakościowy niż ilościowy. Takie jakościowe informacje zostały omówione przez Międzynarodową Radę Sprawozdawczości Zintegrowanej w *Założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości zintegrowanej* (NYSSCPA, 2015, s. 2).

Jeśli chodzi o dwa pierwsze komentarze przeciw zwiększaniu znaczenia *stewardship* w celu sprawozdawczości finansowej, to przedstawione argumenty nie są w pełni przekonujące, jednakże wskazują na realne problemy w zdefiniowaniu celu sprawozdawczości finansowej i późniejszej jego realizacji, co zostało szerzej omówione w poprzednich punktach artykułu.

Ostatni komentarz jest z kolei przykładem różnej interpretacji pojęcia *stewardship* i zakresu informacji wymaganych do realizacji tej funkcji przez sprawozdawczość finansową. W świetle dotychczasowych rozważań trudno się zgodzić z twierdzeniem, że sprawozdania finansowe nie są właściwym źródłem informacji do oceny wywiązania się kierownictwa ze swoich obowiązków powierniczych. Ponadto w *Założeniach koncepcyjnych* (Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2011, par. C6) stwierdza się, że raporty finansowe ogólnego przeznaczenia nie są źródłem wszystkich informacji, których potrzebują inwestorzy, pożyczkodawcy i inni wierzyciele, co dotyczy też *stewardship*.

Podsumowanie

Z dokonanego przeglądu komentarzy do projektu *Założeń koncepcyjnych*, a także analizy literatury przedmiotu, wynika, że należy jednoznacznie zdefiniować pojęcie *stewardship* oraz zwiększyć jego znaczenie w celu sprawozdawczości finansowej.

Przyjęcie *stewardship*, obok użyteczności decyzyjnej, jako odrębnego celu sprawozdawczości finansowej może prowadzić do powstania konfliktów przy ich realizacji. Na pojawienie się takiego problemu wskazywało wielu respondentów. Świadczą o tym również niektóre wyniki badań. Znane są jednak przykłady krajów (na przykład Wielka Brytania), w których celami sprawozdań finansowych są *stewardship* i użyteczność decyzyjna. Z przeglądu literatury wynika, że mało jest badań w zakresie relacji pomiędzy tymi dwoma celami. Ich wyniki mogłyby wskazać twórcom standardów rachunkowości zarówno sposoby rozwiązania potencjalnych konfliktów między nimi, jak i potencjalne kompromisy.

Reasumując, należy stwierdzić, że propozycja rewizji celu sprawozdawczości finansowej wzbudziła duże zainteresowanie wśród respondentów i należy żałować, że ta

dyskusja nie miała miejsca wcześniej, przed przedstawieniem przez IASB propozycji zmian pozostałych aspektów *Założeń koncepcyjnych*, które w zamyśle Rady mają w logiczny sposób wypływać z tego celu. Autorka zgadza się z opinią C. van Mourik (2015, s. 3), że „jeśli wymienienie *stewardship* jako celu sprawozdawczości finansowej nie nie zmieni w zakresie definicji, uznawania, wyceny, prezentacji i ujawnień elementów sprawozdań finansowych, to prawdopodobnie nie powinien być wymieniany”.

Literatura

- Banker R.D., Huang R., Natarajan R. (2009), *Incentive contracting and value-relevance of earnings and cash flows*, „Journal of Accounting Research”, 47 (3), s. 647–678.
- Bushman R.E., Engel E., Smith A. (2006), *An analysis of the relation between the stewardship and valuation roles of earnings*, „Journal of Accounting Research”, 44 (1), s. 53–83.
- Cascino S., Clatworthy M., Garcia Osma B., Gassen J., Imam S., Jeanjean T. (2014), *Who uses financial reports and for what purpose? Evidence from capital providers*, „Accounting in Europe”, 11 (2), s. 185–209 (<http://dx.doi.org/10.1080/17449480.2014.940355>).
- Demski J.S., Fellingham J.C., Ijiri Y., Sunder S. (2002), *Some thoughts on the intellectual foundations of accounting*, „Accounting Horizons”, 16 (2), s. 157–168.
- Flower J. (2004), *European Financial Reporting: Adapting to a Changing World*, Palgrave Macmillan, Houndmills.
- Gjesdal F. (1981), *Accounting for stewardship*, „Journal of Accounting Research”, 19 (1), s. 208–231.
- Holthausen R.W., Watts R.L. (2001), *The relevance of the value-relevance literature for financial accounting standard setting*, „Journal of Accounting & Economics”, 31 (1–3), s. 3–75.
- Ijiri Y. (1975), *Theory of Accounting Measurements*, „Studies in Accounting Measurement”, no. 10, AAA, Sarasota.
- Kuhner C., Pelger C. (2015), *On the relationship of stewardship and valuation – an analytical viewpoint*, „Abacus”, 51 (3), s. 379–411 (DOI: 10.1111/abac.12053).
- Lambert R.A. (2001), *Contracting theory and accounting*, „Journal of Accounting & Economics”, 32 (1–3), s. 3–87.
- Łazarowicz E. (2011), *Historia powstania księgowości podwójnej*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2007*, t. I, IASB, SKwP.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2011*, część A, IASB, SKwP.
- Nowak W.A. (2010), *Teoria sprawozdawczości finansowej*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa.
- O’Connell V. (2007), *Reflections on stewardship reporting*, „Accounting Horizons”, 21 (1), s. 215–227.
- Pelger C. (2015), *Practices of standard-setting – an analysis of the IASB’s and FASB’s process of identifying the objective of financial reporting*, „Accounting, Organizations and Society”, s. 1–23 (<http://dx.doi.org/10.1016/j.aos.2015.10.001>).
- Skinner R.M., Milburn J.A. (2001), *Accounting Standards in Evolution*, 2nd edition, Prentice Hall, Toronto.
- Wagenhofer A. (2009), *Global accounting standards: reality and ambitions*, „Accounting Research Journal”, 22 (1), s. 68–80.
- Whittington G. (2008a), *Fair value and the IASB/FASB Conceptual Framework project: an alternative view*, „Abacus”, 44 (2), s. 139–168.
- Whittington G. (2008b), *Harmonisation or discord? The critical role of the IASB conceptual framework review*, „Journal of Accounting and Public Policy”, 27 (6), s. 495–502.
- Zeff S.A. (2013), *The objectives of financial reporting: a historical survey and analysis*, „Accounting and Business Research”, 43 (4), s. 262–327.
- Zimmerman J.L. (2001), *Conjectures regarding empirical managerial accounting research*, „Journal of Accounting & Economics”, 32 (1–3), s. 411–427.

Akty prawne

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, Dz. U. UE L 182.

Źródła internetowe¹⁰

- Accounting Standards Committee of Germany (2015), *IASB Exposure Draft ED/2015/3 Conceptual Framework for Financial Reporting*, 24 November.
- ACTEO, AFEP and MEDEF (2015), *Re: ED/2015/3 Conceptual Framework for Financial Reporting*, 19 November.
- ANC (2015), *Exposure Draft 2015/3: Conceptual Framework for Financial Reporting*, 15 December.
- Basis for Conclusions Exposure Draft ED/2015/3 Conceptual Framework for Financial Reporting (2015), IASB, May 2015, <http://www.ifrs.org> (dostęp 12.01.2016).
- BDO (2015), *Exposure Draft ED/2015/3: Conceptual Framework for Financial Reporting*, 25 November.
- California Public Employees' Retirement System (2015), *Exposure Draft ED/2015/3 Conceptual Framework for Financial Reporting*, 25 November.
- China Accounting Standards Committee (2015), *Comments on ED/2015/3 Conceptual Framework for Financial Reporting*, 2 December.
- CPA Australia (2015), *Submission on Exposure Draft ED/2015/3: Conceptual Framework for Financial Reporting*, 5 November.
- Credit Agricole S.A. (2015), *Re: ED/2015/3 Conceptual Framework*, 24 November.
- Crowe Horwath (2015), *Exposure Draft Conceptual Framework for Financial Reporting*, 25 November.
- Deloitte (2015), *Exposure Draft 2015/3 – Conceptual Framework for Financial Reporting*, 25 November.
- EFAA (2015), *Comment on IASB's Exposure Draft 2015/3 – Conceptual Framework for Financial Reporting*, 25 November.
- EFRAG (2015), *Re: Exposure Draft ED/2015/3 Conceptual Framework for Financial Reporting*, 23 December.
- ESMA (2015), *Ref: The IASB's Exposure Drafts Conceptual Framework for Financial Reporting*, 17 November.
- Exposure Draft (ED/2015/3), 2015, *Conceptual Framework for Financial Reporting*, May, <http://www.ifrs.org> (dostęp 12.01.2016).
- FEI (2015), *Re: Exposure Draft Conceptual Framework for Financial Reporting*, 25 November.
- FRC (2015), *Conceptual Framework for Financial Reporting (ED/2015/3)*, November 2015.
- ICAS (2015), *Response to IASB Exposure Draft ED/2015/3: Conceptual Framework for Financial Reporting*, 25 November.
- ICGN (2015), *Re: Comments on the Exposure Draft on the Conceptual Framework for Financial Reporting (ED/2015/3)*, 13 November.
- IIRC (2015), *Comments on the Exposure Draft ED/2015/3 Conceptual Framework for Financial Reporting*, 27 November.
- NYSSCPA (2015), *Re: Exposure Draft, Conceptual Framework for Financial Reporting*, May 2015, 25 November.
- Statement of Financial Accounting Concepts No. 1 (1978), *Objectives of Financial Reporting by Business Enterprises*, <http://www.fasb.org> (dostęp 15.05.2016).b

¹⁰ Wszystkie komentarze respondentów do projektu *Założeń koncepcyjnych* (Exposure Draft, 2015) wymienione w Literaturze pochodzą ze strony <http://www.ifrs.org> (dostęp 25.01.2016).

Statement of Principles for Financial Reporting (1999), UK Accounting Standards Board, December
<http://www.frc.org.uk> (dostęp 15.05.2016).

The Investment Association (2015), *Re: Exposure Draft: Conceptual Framework for Financial Reporting*,
24 November.

van Mourik C. (2015), *Response to the IASB's ED/2015/3 Conceptual Framework for Financial Reporting*,
15 October.

Volkswagen (2015), *ED/2015/3 – Conceptual Framework for Financial Reporting*, 25 November.